

ЗИНЧЕНКО

Олена Антонівна
nvo.alta@gmail.com

д.е.н., професор, ДВНЗ
"Криворізький національний
університет"

СУПРУН

Наталія Вікторівна
natalias03093@gmail.com

к.е.н., доцент кафедри, ДВНЗ
"Криворізький національний
університет"

СУПРУН

Анатолій Анатолійович
suprun-anatoliy@rambler.ru

к.е.н., доцент, Криворізький
економічний інститут ДВНЗ
"Криворізький національний
університет"

УДК 368

ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ В УМОВАХ СИСТЕМНОЇ КРИЗИ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

FUNCTIONING INSURANCE MARKET IN UKRAINIAN ECONOMY SYSTEM CRISIS

У статті визначено українську економіку як таку, що знаходиться в умовах системної кризи, яка позначилася на усіх сферах економічної діяльності, в тому числі і на страховому ринку. За аналізом статистичних даних визначено основні тенденції розвитку страхового ринку в останні роки, ідентифіковано основні проблеми в діяльності страховиків, визначено найбільш перспективні напрямки для інвестування коштів.

* * *

В статье определено украинскую экономику как таковую, что находится у условиях системного кризиса, который отображается на всех сферах экономической деятельности, в том числе и на страховом рынке. При проведении анализа статистических данных определено основные тенденции развития страхового рынка за последние годы, идентифицированы основные проблемы в деятельности страховщиков, определены наиболее перспективные направления для инвестирования денежных средств.

* * *

The Ukrainian economy has long been in a state of crisis, which is affects all economic actors. Despite this, the insurance market is developing, and a number of key indicators demonstrate a tendency to increase investment attractiveness.

The purpose of the work is to determine the features of the functioning of the Ukrainian insurance market in the conditions of the systemic crisis in the economy and to assess the prospects for its development in the post-crisis period.

The article defines the Ukrainian economy as one that is in the conditions of a systemic crisis that manifests itself in all spheres of economic activity, including in the insurance market. During the analysis of statistical data, the main trends in the development of the insurance market over the past few years have been identified, the main problems in the activity of insurers have been found, and the most promising areas for investing money have been determined.

The conducted research allows making a number of conclusions:

adaptation of the insurance market to the crisis situation was fast enough. Since 2016, there is a situation where the level of insurance premiums exceeds the level of inflation. In 2017, compared to 2016, the number of contracts is concluded with both legal and natural persons. The positive trend persists in 2018;

the most affected by the crisis was the endowment insurance, due to the deep devaluation of the national currency, but in this segment in 2018 there was a revival;

unpopular pension and medical reforms can become the main generator of personal insurance development in the medium term;

almost all branches of insurance are promising, and the investment attractiveness of the insurance market has significantly increased in 2017-2018.

Ключові слова: системна криза економіки, страховий ринок, страховики, страхувальники, перестрахування, страхові посередники

Ключевые слова: системный кризис экономики, страховой рынок, страховщики, страхователи, перестрахование, страховые посредники

Keywords: systemic crisis of economy, insurance market, insurers, reinsurance, insurance intermediaries

ВСТУП

Українська економіка внаслідок комплексної дії екзогенних та ендегенних чинників вже достатньо тривалий час перебуває в стадії кризи. Криза має системний та перманентний характер і відображається на усіх економічних суб'єктах. Попри це страховий ринок розвивається, і за рядом ключових показників спостерігається тенденція до зростання його інвестиційної привабливості. Питання функціонування страхового ринку, його розвитку упродовж усієї історії неза-

лежної України достатньо повно розглянуті в працях багатьох вчених, серед яких можна виділити О.О. Гаманкову, С.С. Осадця, В.М. Фурмана. Необхідність у подальших дослідженнях пояснюється тим, що кризові прояви завжди є різними і по-різному діють на учасників ринку та взаємозв'язки між ними.

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні особливостей функціонування українського страхового ринку в умовах системної кризи в економіці та оцінці перспектив його розвитку в посткризовому періоді.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Інтернет, законодавчо-нормативні акти в страховій сфері.

РЕЗУЛЬТАТИ

Ситуація системної кризи економіки виникає тоді, коли характер кризи є тотальним і фактично відсутні економічні ланки, які не зазнали втрат. Така криза спостерігається останніми роками в Україні і виникла вона здебільшого внаслідок зовнішніх чинників. Втрата територій і військові дії обумовили різке скорочення ВВП країни, кризу державних фінансів, виникнення низки соціальних проблем. Криза триває і зараз, причини її виникнення не зникли, а вибори гілок влади, що мають відбутися в 2019 р., можуть слугувати каталізатором загострення ситуації.

Дослідження історії розвитку страхового ринку різними авторами (на наш погляд, варто виділити праці О.О. Гаманкової) показали, що страховий ринок упродовж усієї історії держави розвивався в умовах повної відсутності уваги з боку держави, низької (скоріше зруйнованої в 90-х рр. 20 ст.) страхової культури, низького платоспроможного попиту. Більш-менш вдалим періодом розвитку ринку можна назвати 2000-2008 рр., до початку глобальної кризи 2008 р., яка в сучасній фінансово-економічній теорії окреслена

як Велика фінансова [1, с. 125]. В цьому періоді була сформована сучасна інфраструктура ринку і на ринок вийшли іноземні інвестори. Наприклад, в 2007 році належні державі 25 % акцій страхової компанії НАСК «Оранта» були реалізовані Фондом Державного майна казахському банку «ТуранАлем» за 250 млн. грн., отже, загальна капіталізація компанії в тому періоді дорівнювала 1 млрд. грн. (200 млн. дол. США) Досі жодна страхова компанія так не оцінюється ринком. До речі, разом з продажем НАСК «Оранта» держава повністю пішла зі страхового ринку, що негативно позначилося на подальшій розбудові його інфраструктури.

На сьогодні серед TOP-20 страховиків іноземним інвесторам прямо або опосередковано належать 10 страхових компаній, а загальною рисою для них стало відсутність широкомасштабних фінансових впливань характерних для середини 2000-х рр.. Інвестори зайняли вичікувальну позицію і наскільки довго вона триватиме важко спрогнозувати.

У важких економічних умовах сьогодення страхові компанії спромоглися нарощувати обсяги отримуваних страхових премій в основних сегментах. Тривалий час генератором розвитку страхового ринку було автострахування. Ситуація такою є і зараз, про що свідчать статистичні дані (рис. 1).

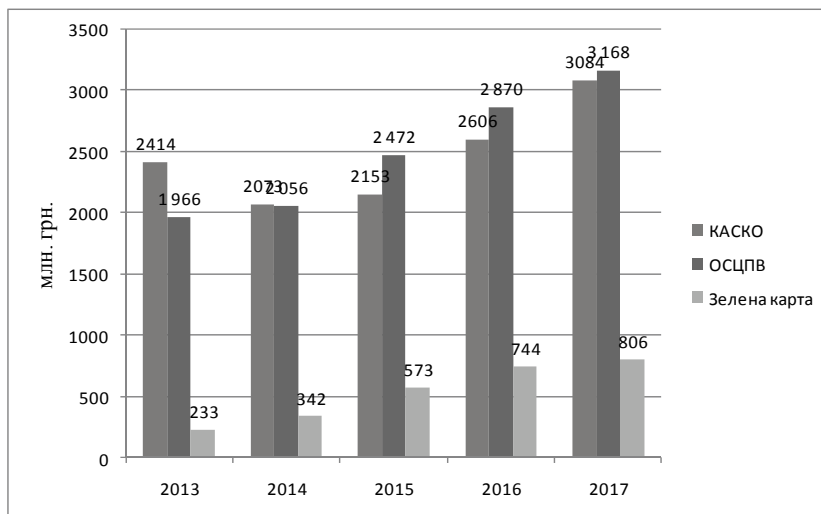

Рис. 1. Динаміка надходження страхових премій з автострахування в Україні в 2013-2017 рр.

Станом на 30.06.2018 р. автострахування забезпечувало 33,7 % надходження чистих страхових премій (5647,6 млн. грн.). І це при надзвичайно низькому рівні продаж нових автомобілів. Поштовх до збільшення страхових премій в сегменті під час кризи дало зростання реалізації автомобілів, що були у вжитку та збільшення лімітів відповідальності зі страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Якщо фінансова стабілізація в країні триватиме, поступово зростатимуть доходи населення, то обов'язково зростуть обсяги продажу автомобілів в кредит, а з ними і надходження за автокаско. Сегмент однозначно можна віднести до перспективних.

Цікавою є ситуація, що склалася в особистому страхуванні, іншому ніж страхування життя (рис. 2).

Страхові премії за усіма напрямками зростають. Уряд проводить достатньо важку для розуміння і однозначно непопулярну реформу в сфері охорони здоров'я. В Україні так і не відбулося впровадження обов'язкового медичного страхування (це є окремою темою для детального дослідження), вартість медичних послуг постійно дорожчає, як і вартість ліків. В таких умовах поступово стає зрозумілим, що кожна людина має покладатися тільки на себе і альтернативи особистому страхуванню для громадян з середнім рівнем доходу просто немає. Станом на 30.06.2018 р. особисте страхування забезпечувало 17,7 % надходження чистих страхових премій (2953,8 млн. грн.).

Зростає обсяг надходження страхових премій і в інших сегментах (рис. 3).

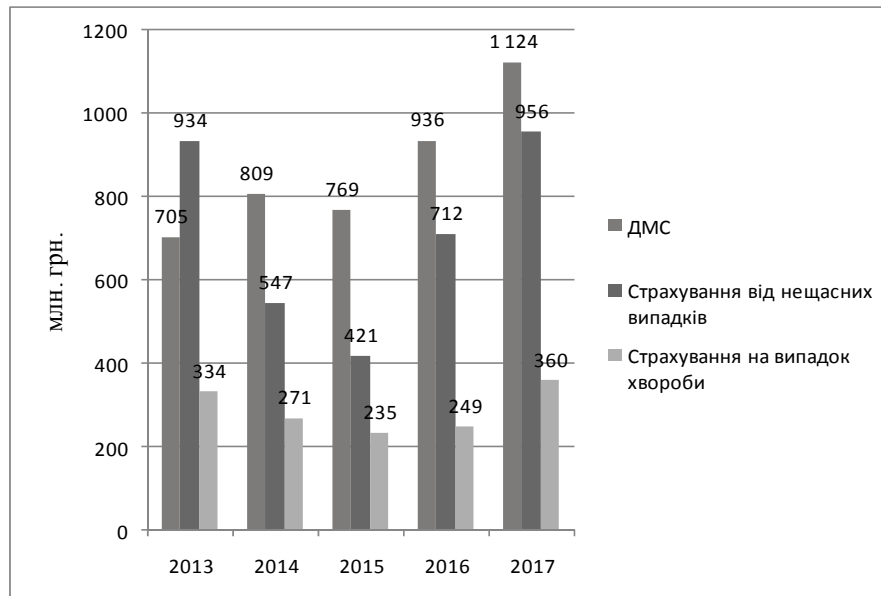

Рис. 2. Динаміка надходження страхових премій з медичного страхування в Україні в 2013-2017 рр.

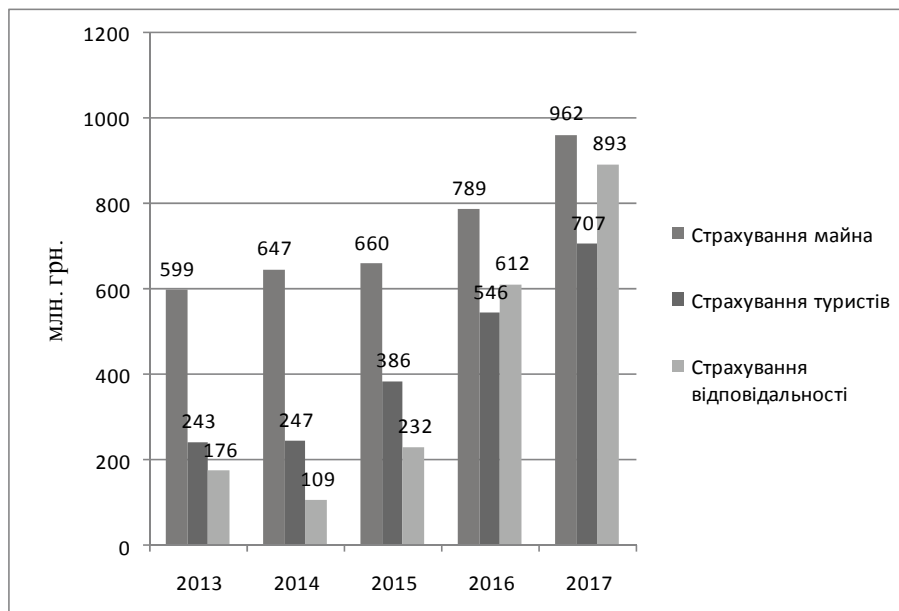

Рис. 3. Динаміка надходження страхових премій з майнового, туристичного страхування та страхування відповідальності в Україні в 2013-17 рр.

Страховикам вдалося забезпечити зростання ключових фінансових показників, що свідчить про підвищення результативності фінансової стратегії, використовуваної власниками і топ-менеджерами ряду страхових компаній (153 компанії отримали прибуток за підсумками 2017 р. на загальну суму 1,7 млрд. грн., а у інших збиток у розмірі 1,4 млрд. грн.). Наприклад, порівняно з банківським сектором, страховий ринок виглядає з кожним роком усе більш інвестиційним привабливим і конкурентоздатним.

За 2017 р. дохід банківського сектора склав 178,2 млрд. грн. (скорочення у порівнянні з 2016 р. на 6,6 %), в той же час страховий ринок показав результат у розмірі 51,7 млрд. грн. (зростання у порівнянні з 2016 р. на 10,6 %). При цьому показник прибутку, отриманий банками за 2017 р., був негативним (збиток у розмірі

24,4 млрд. грн.), а у страховиків хоч і незначним, але все таки, з позитивним результатом у розмірі 234 млн. грн.

Проте на страховому залишаються невирішеними багато проблем і диспропорцій. Характерною тенденцією минулого року є посилення конкуренції, обмежена пропозиція асортиментного складу страхових продуктів, висока територіальна концентрація великих страхових компаній в промислових регіонах, що мають розвинені філіальні мережі, жорстко керовані головними організаціями, часто без урахування специфіки відповідного регіонального сегменту страхового ринку, неконкурентні і дискримінаційні умови публічних закупівель страхових послуг [2, с. 4].

Чи не найбільший удар криза нанесла по накопичувальному страхуванню життя (рис. 4.)

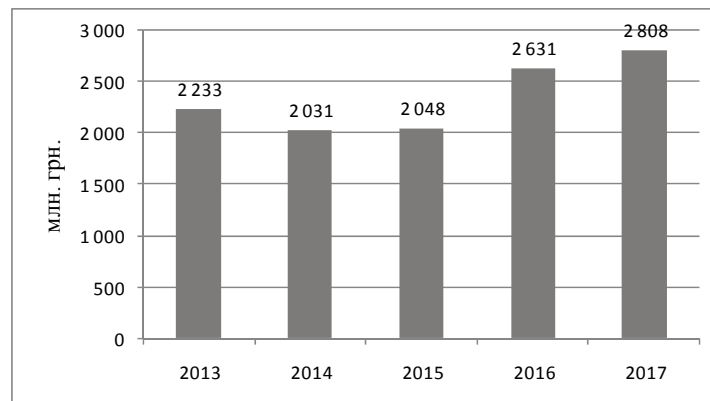

Рис. 4. Динаміка надходження страхових премій по страхуванню життя в Україні в 2013-2017 рр.

На відміну від інших сегментів ринку, спостерігаємо практичну зупинку зростання з 2013 р.. А з врахуванням трьохразового знецінення гривні і високих темпів інфляції в періоді практично йдеться про втрату клієнтами частки своїх коштів. Але і в даному напрямку є серйозні перспективи розвитку. Анонсована в 2018 р. пенсійна реформа, без внесення змін до її основних постулатів, в середньостроковій перспективі призведе до того, що велика частка громадян України не отримуватимуть пенсію, або отримуватимуть її у дуже незначному розмірі. Одним з інструментів забезпечення старості є накопичення грошей за договорами страхування життя і добровільного пенсійного страхування. Останні статистичні дані свідчать про те, що розуміння цього формується в суспільстві.

У 2018 р. сегмент страхування життя поживався – в першому півріччі 2018 р., порівняно з першим півріччям 2017 р., приріст надходження страхових премій за договорами страхування життя склав 39 % [3].

Політика регіональної експансії фінансових установ так само різна. Якщо за 2017 р. банки закрили 827 підрозділів (у 2016 р. – 1555), то страховики скоротили всього 47 регіональних структур (у 2016 р. – 197), тобто до 1251 одиниці. Кількість зареєстрованих страхових компаній також зменшилася під час кризи. На початок 2014 р. в Україні було зареєстровано 407 страхових компаній. Станом на 30.06.2018 р. їх залишилося 291. В останні роки темпи зменшення уповільнилися, хоча процес триває і триватиме далі (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість страхових компаній в Україні в 2016-2018 рр.

Кількість страхових компаній	Станом на 31.12.2016	Станом на 31.12.2017	Станом на 30.06.2017	Станом на 30.06.2018
Загальна кількість	310	294	300	291
Компанії, що здійснюють страхування інше, ніж страхування життя	271	261	264	260
Компанії, що здійснюють страхування життя	39	33	36	31

Зменшення кількості страхових компаній відбувається на фоні збільшення надходження страхових премій. Так, надходження страхових премій за 2017 р. склали 4,1 млрд. грн., що на 401,2 млн. грн. або на 10,8 % більше відносно 2016 р..

Зменшення кількості страхових компаній явище об'єктивне. З ринку йдуть малокапіталізовані страховики з низькою платоспроможністю, компанії, що надавали різного роду схемні послуги.

Серед інших позитивних тенденцій у розвитку страхового ринку слід відмітити наступні:

триває процес нормотворчості. У 2017-18 рр. прийняті важливі нормативні акти, спрямовані на підвищення якості активів, збільшення платоспроможності та забезпечення достатності капіталу;

кожного року зростає кількість врегульованих страховиками збитків і рівень страхових виплат;

поступово зростає рівень капіталізації страховиків (знову ж на фоні зменшення їх кількості);

зростає кількість населення охопленого страховими послугами (на кінець 2017 р. таких було 12 млн. осіб).

На тлі вказаних позитивів існує низка проблемних запитань в розвитку страхового ринку. Наприклад, накопичене негативне інформаційне поле навколо

страхової індустрії, недостатній рівень якості активів страховиків, недосконалість методики формування страхових резервів по ризикових видах страхування, низький рівень клієнтоорієнтованості страховиків (неадекватна звітність страхових компаній і її закритість, складні умови страхових продуктів, багато нюансів і виключень, спрямованих на невиплату страхового відшкодування), невисокий рівень інформаційної активності з боку страхових компаній (витрати страховиків на рекламу і маркетинг за 2017 р. склали 136,9 млн. грн. або 0,3% сукупного доходу) і, як наслідок, відсутність толерантності і надійності страхування, невисокий рівень залученості і страхової грамотності населення, слабкий рівень розвитку страхового брокера (1% від об'єму страхових премій), низький рівень професіоналізму і лояльності страхових агентів до страхових компаній (шантаж, необґрунтована вимога високих комісій і демпінг тарифів) [2, с. 5].

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє сформулювати ряд висновків:

український страховий ринок є менш вразливим для кризових проявів, ніж банківський;

адаптація страхового ринку до кризової ситуації була достатньо швидкою. З 2016 р. спостерігається ситуація, коли рівень надходження страхових премій перевищує рівень інфляції. У 2017 р., порівняно з 2016 р., збільшилася кількість укладення договорів як з юридичними, так і з фізичними особами. Позитивна тенденція триває і у 2018 р.;

найбільше від кризи постраждало накопичувальне страхування життя, що пояснюється глибокою девальвацією національної валюти, але і в цьому сегменті у 2018 р. намітилося пожвавлення;

непопулярні пенсійна і медична реформи можуть стати основним генератором розвитку особистого страхування в середньотерміновій перспективі;

практично усі напрями страхування є перспективними, а інвестиційна привабливість страхового ринку суттєво зросла в 2017-18 рр..

Список використаних джерел

1. Рендал Р. Сучасна теорія грошей: пер. з англ. Київ, 2017. 480 с.
2. Залетов А. 50 оттенков страхового бизнеса. Insurance TOP. 2018. №1(61). С. 4-6
3. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html>

References

1. Rendal R. Contemporary Theory of Money: translated from english. Kyiv, 2017. 480 p. (in Ukrainian)
2. Zaletov A. 50 shades of insurance business. Insurance TOP. 2018. № 1(61). pp. 4-6 (in Russian)
3. Information on the state and development of the insurance market of Ukraine. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html> (in Ukrainian)